

Biskop Atle Sommerfeldt:

Antisemittismen

"Søndag den 25. oktober klokken 10.30 gikk det ut et iltegram fra statspolitisjef Karl Martinsen til alle landets politikammer. Alle mannlige personer over 15 år hvis legitimasjonskort var stemplet med J skulle arresteres uansett alder oppover, og transporteres til Kirkeveien 23, Oslo. " Slik innleder Kristian Ottosen kapitlet om deportasjonen av norske jøder i sin bok "I slik en natt" om folkemordet på de norske jødene i 1942. Han fortsetter: " Arrestordenen av 26. Oktober 1942 er det mest drastiske og skjebnesvangre dokument som noen gang er blitt sendt fra et offentlig norsk kontor. Riktignok var dette offentlige kontoret hovedkvarteret i Quislings nazistiske politietat, en etat som arbeidet tett sammen med Gestapo. Men likevel!"

Vi vet det store bildet: av de omlag 2000 jødene i Norge ved krigsutbruddet i 1940, ble 772 deportert til Tyskland og Polen. 34 kom tilbake i livet. Fra Moss ble Isak og Paul Ullmann, drept i Lublin, mens medisinerstudenten Ruben Ullmann ble myrdet i Sachsenhausen. Denne Mossefamilien ble arrestert allerede i desember 1941. Kjøpmennene Abraham Abosch fra Skiptvedt og Abraham Bernstein fra Fredrikstad ble myrdet i Auschwitz. Der ble også Friedrich og Toni Sara Hammerschlag og Moritz Jaffe fra Halden drept.

Folkemordet på jødene i Norge var konsekvensen av den nazistiske okkupasjonen og antisemittismen i Nasjonal Samling. De nøyet seg ikke med å deportere norske jøder til en sikker død, men rekrutterte også unge nordmenn til det en kalte kampen mot jødedommen og bolsjevismen i Øst-Europa.

Teologiprofessor Torleiv Austad forstår i det nylig utgitte essayet "Sviktet kirken jødene under okkupasjonen?" anti-semittisme som " et rasistisk begrep som innebærer angrep på jødene som rase. Jødene defineres som fiender, som bør bekjempes og aller helst utryddes." Antisemittismen knyttes da nært til de biologiske raseteorier som med "vitenskapelig" begrunnelse var svært levende i Europa på 1920 og 1930- tallet.

Austad skjelner antisemittisme fra anti-judaisme som er " en tradisjon som er sterkt kritisk til jødene, og som ofte er avvisende og fordømmende overfor jødisk tankegang og innflytelse". I Holocaustsenterets nylig utgitte undersøkelse av antisemittismen i Norge i dag knyttes begrepet til den politisk-sosiale bevegelsen i Tyskland fra 1870-tallet som samlet seg under slagordet "kamp mot jødeherredømme". Da er antisemittisme både den strengt rasistiske ideologien og anti-judaisme.

Det er viktig at vi ser sammenhengen mellom anti-judaismens fordomsfulle jødehets og antisemittismens rasisme i det norske folkemordet. Vel er det slik at det var Nasjonal Samling og den nazistiske okkupantens rasisme som gjennomførte folkemordet, men mye taler for at kulturelle, sosiale, politiske og religiøse fordommer og hets mot jødene som gjorde det mulige å gjennomføre dette uten større protester i befolkningen.

Austad har påvist at kirkeledelsen kunne og burde langt tidligere ha talt tydeligere og mobilisert mye sterkere mot regimets tiltak mot jødene i 1942. Kirkeledelsen var i åpen konflikt med den nazistiske statsmakten under ledelse av tyskere og Nasjonal Samling. Alle biskoper la ned sine statsembeder påskedag i 1942 sammen med over 90% av prestene i protest mot rettsløsheten og

forsøkene på å nazifisere kirken og hele det norske samfunn. Men det var først i november 1942 at kirkeledelsen offentliggjorde et hyrdebrev som i skarpe ordelag protesterte mot forfølgelsen av jødene. Men da var det for sent å hindre deportasjonen med transportskipet Donau og arrestasjonen av resten av jødene. Det er smertefullt for meg som kirkeleder i dag å ta innover meg at mine forgjengere i en ellers heroisk motstandskamp mot okkupasjonsmakt og NS-regimet, nedprioriterte og forsømte kampen mot jødeforfølgelsene.

Det er 70 år siden og det er viktig at vi aldri slutter å markere det norske folkemordet mot jødene i vårt land. Men dette må videreføres i kamp mot antisemittisme og alle andre former for rasisme i vår egen tid. Det er skremmende at Holocaustsenterets undersøkelse påviser at 12.5 % av oss har utpregede fordommer mot jøder og at hele 19 % støtter en påstand om at "Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser" og at 8 % av oss ikke vil ha jøder som naboer eller i vennekretsen.

Undersøkelsen viser ikke at disse holdningene kan knyttes spesielt sterkt til holdninger i den aktuelle politiske striden mellom Israel og palestinere eller til muslimske innvandrere. Antisemittismen og fordommene mot jødene lever sitt liv i den norske befolkningen som vedvarende fordommer.

Vi som anerkjenner både staten Israels rettigheter og palestinernes rettigheter må på denne bakgrunn være meget bevisste i vår nødvendige kritikk av staten Israel slik at vi ikke gjødsler den latente antisemittismen i folket. Det gjør vi bl.a ved alltid å fastholde staten Israels rett til sikkerhet, empati med den israelske befolkningens forståelige angst for utryddelse og ved å fremheve de mange israelske miljøene og personene som er kritisk til staten Israels politikk. Dessuten må vi eksponere de antisemittiske strømningene i den arababiske befolkningen. De gir seg utslag f.eks. i at Hamas har antisemittiske referanser i sitt manifest, at ledende palestinere benekter at det fantes et jødiske tempel i Jerusalem og at de fleste arabiske statene ikke anerkjenner staten Israels legitimitet.

Holocaustsenterets undersøkelse viser at det store flertallet av de som har antisemittiske holdninger også er avvisende til andre minoriteter som muslimer, somaliere og romfolket og nærer sterk skepsis mot innvandrere. Denne sammenhengen mellom antisemittisme og diskriminerende holdning til mennesker fra andre folkeslag og religioner, er i følge Terje Emberland ved Holocaustsenteret er denne sammenhengen mellom antisemittisme, anti-jødiske fordommer og fremmedfiendtlighet karakteristisk for antisemittismens historie i Norge. Å bekjempe fremmedfrykt er derfor også en nødvendig del av kampen mot jødehat i Norge. Vi i kirken må lære av hendelsene for 70 år siden at det er altfor lett å være likegyldig til rasisme og fremmedfrykt når det rammer andre enn oss selv. Derfor må vi mobilisere mot hverdagsrasismen som er alt for utbredt.

I år markerer vi de 70 årene siden folkemordet på norske jøder. Om to år skal hele Norge, og ikke minst her i Moss og Østfold, feire grunnlovens 200 års jubileum. Grunnloven av 1814 nektet jøder adgang til Norge. Den ble ikke opphevet før i 1851 og det var ingen store protester da Quislingregimet gjeninnførte den i 1942. En sannferdig feiring av grunnloven må også være et oppgjør med denne grunnleggende jødefiendtligheten og med fremmedfrykten og diskrimineringen av innvandrere i det norske samfunnet.